

НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О.О. БОГОМОЛЬЦЯ
Кафедра загальної і медичної психології

МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ З
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ПОРІВНЯЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ»

Освітній рівень другий рівень вищої освіти – магістр

Галузь знань 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність 225 «Медична психологія»

Автори: канд. психол. наук, викладач Войтович Г.В.

Затверджено на засіданні кафедри загальної і медичної психології

Протокол № 2 від «12» вересня 2024 року

Завідувач кафедри загальної
і медичної психології,
професор

Матяш М.М.

Лекція 1. Предмет та завдання порівняльної психології. Загальна характеристика психічної діяльності тварин та людей.

(лекційне заняття – 2 години)

Мета: розкрити предмет та завдання порівняльної психології. Ознайомити студентів з історією становлення та актуальністю вивчення дисципліни. Засвоєння основних понять порівняльної психології, методологічних принципів та основних вимог до методів порівняльної досліджень.

План лекції

1. Предмет та завдання порівняльної психології. Місце порівняльної психології в системі наук. Взаємозв'язки зоопсихології, порівняльної психології, етології, загальної психології. Методологічні принципи порівняльної психології.
2. Історія становлення порівняльної психології. Зоопсихологічні та порівняльно-психологічні ідеї античних філософів. Натурфілософський етап становлення порівняльної психології. Утвердження зоопсихологічних знань, заснованих на наукових спостереженнях та експериментах. Становлення порівняльної психології у 20 сторіччі.
3. Об'єктивні методи вивчення психіки тварин та людини. Методи зоопсихологічних досліджень. Методи порівняльної психології (спостереження в порівняльній психології, експеримент як метод порівняльної психології, метод спілкування з тваринами).
4. Поняття психіка та поведінка. Відображення як основна функція психіки на всіх рівнях її існування. Підсвідомі та несвідомі феномени у психіці людини. Біотичні та абіотичні подразники. Чутливість. Тропізми і таксиси як протопсихічне відображення. Відчуття.
5. Структура поведінкового акту. Основні положення концепції К.Лоренца. Пошукова стадія. Ключовий подразник. Інстинкт. Внутрішні та зовнішні фактори інстинктивної поведінки. Вроджена і набута поведінка. Безумовні рефлекси. Умовні рефлекси. Нейрогуморальна регуляція поведінки

Ключові поняття: предмет, об'єкт науки, зоопсихологія, етологія, принцип детермінізму, відображення та системності, психіка, подразливість, подразнення, біотичні та абіотичні подразники, тропізм, таксис, поведінковий акт, інстинкт, рефлекс, умовний та безумовний рефлекс, сигнал, сигнальний зв'язок.

Лекція 2. Розвиток психічної діяльності тварин в онтогенезі.

(лекційне заняття – 2 години)

Мета: ознайомити студентів із поняттями психіка та психічна діяльність. Описати основні етапи розвитку психічної діяльності тварин на різних стадіях розвитку та виокремити їх особливості.

План лекції

1. Розвиток психічної діяльності в пренатальному періоді. Пренатальний розвиток сенсорних можливостей та елементів спілкування. Вроджене і набуте в індивідуальному розвитку поведінки. Вроджене і набуте в пренатальному розвитку поведінки. Порівняльний огляд рухової активності зародків.
2. Розвиток психічної діяльності в ранньому постнатальному періоді. Особливості постнатального розвитку поведінки тварин. Постембріональний розвиток поведінки в зріло- і незрілонароджуваних хребетних. Значення турботи про потомство. Інстинктивна поведінка. Ранній досвід. Дослідницька поведінка.
3. Особливості постнатального розвитку поведінки тварин. Ранні форми навчіння. Ранні форми спілкування. Статеве закарбування. Раннє факультативне навчіння. Дослідницька поведінка. Облігатне навчіння. Маніпулювання та його пізнавальне значення.
4. Розвиток психічної діяльності в ювенільному періоді. Загальна характеристика гри у тварин. Вдосконалення рухової активності в іграх тварин. Біологічна обумовленість маніпуляційних ігор. Формування спілкування в іграх тварин. Значення спільних ігор для дорослої поведінки.
5. Пізнавальна функція ігрової поведінки тварин. Інстинктивні основи ігрового пізнання. Розширення функції в ігровому пізнанні. Вищі форми ігрової дослідницької діяльності тварин.

Ключові поняття: психіка, психічна діяльність, пренатальний період, вроджена і набута поведінка, постембріональний розвиток, інстинкт, інстинктивна поведінка, постнатальний розвиток, навчіння, імпринтинг, облігатне навчіння, маніпуляція, ювенільний період, спілкування, гра, ігрова діяльність тварин.

Лекція 3. Основні форми поведінки тварин. Механізми поведінки тварин.

(лекційне заняття – 2 години)

Мета: описати основні форми поведінки тварин та їх особливості. Розкрити поняття поведінка, інстинкт та навчіння тварин. Розібрати механізми формування поведінки тварин та охарактеризувати їх особливості, зазначити вплив гормонів та подразників на формування поведінки.

План лекції

1. Основні форми поведінки тварин. Репродуктивна поведінка, шлюбні церемонії. Функція залицяння. Способи розпізнавання шлюбних партнерів. Піклування про потомство. Механізми розпізнавання впізнавання потомства. Територіальна поведінка. Домінування та ієрархія. Основні типи домінування. Дослідницька поведінка та ігрова. Агресивна та альтруїстична поведінка.

2. Угрупування тварин. Типи скупчень. Колонії, компанія, індивідуальне угруповання. Популяції тварин. Регуляція щільності популяції. Тривалість життя популяції. Міграції тварин. Фізіологічні основи міграції тварин. Регулярні та нерегулярні міграції. Орієнтаційна поведінка.

3. Формування поведінки тварин. Інстинктивне відображення і адаптація. Зовнішні та внутрішні чинники інстинктивної поведінки. Пластичність інстинктивної поведінки. Роботи Ф. Скіннера. Метод послідовного наближення. Дресирування тварин: наштовхування, стадія відпрацювання, стадія зміцнення.

4. Механізми поведінки тварин. Характеристика основних видів поведінки тварини. Поняття спонукання. Загальні та специфічні властивості мотиваційних змінних. Вплив гормонів та подразників на поведінку. Фізіологічні основи мотивації. Різноманітність мотиваційних систем. Конфліктна поведінка.

Ключові поняття: поведінка, форми поведінки, кооперування, взаємоузгодження тварин, домінування, субординація, ієрархія, агресія, типи скупчень, інстинкт, інстинктивна поведінка, інстинктивне відображення, зовнішні чинники інстинктивної поведінки, внутрішні чинники інстинктивної поведінки, пластичність інстинктивної поведінки, спонукання, метод послідовного наближення, гормони, подразник, сигнальний подразник, дресирування, мотивація, конфлікт, конфліктна поведінка.

Лекція 4. Індивідуальна пам'ять та навчіння тварин. Елементарне мислення тварин. Комунікативна поведінка тварин.

(лекційне заняття – 2 години)

Мета: розкрити поняття когнітивні процеси, мислення, навчіння та комунікативна поведінка тварин. Описати механізми мислення тварин, види навчіння та способи комунікації тварин.

План лекції

1. Пам'ять та навчіння як функції головного мозку. Поетапне навчіння засобом механізму стимул-реакція. Латентне навчіння. Імітаційне навчіння. Евристичне навчіння. Імпринтинг. Структурно-функціональні основи пам'яті. Види пам'яті. Пошуки механізмів пам'яті. Залежність мозку від властивостей зовнішнього середовища.

2. Елементарне мислення тварин. Мислення людини й розумова діяльність тварин. Експериментальний підхід до вивчення розумової діяльності. Значення розумової діяльності у поведінці тварин. Вивчення здібностей тварин до узагальнення та абстрагування. Здібність тварин до символізації.

3. Когнітивні (пізнавальні) процеси тварин. Методи вивчення когнітивних процесів тварин. Використання диференційованих умовних рефлексів для оцінки когнітивних здібностей тварин.

4. Комунікативна поведінка тварин. Способи комунікації тварин: зорова, акустична, тактильна, хемокомунікація, ольфакторна комунікація. Мова тварин. Навчання мавп мов-посередників.

5. Організованість поведінки тварин. Індивідуальна дистанція. Типи спільнот. Взаємодія між індивідами в спільнотах. Регуляція довільної поведінки – знаки та мови. Порівняльна полілінгвістика. Поведінка тварини в конфліктних ситуаціях.

Ключові поняття: когнітивні процеси, пам'ять, увага, мислення, навчіння, символізація, диференційовані умовні рефлекси, комунікація, хемокомунікація, ольфакторна комунікація, індекс, знак, символ, перша сигнальна система, друга сигнальна система, індивідуальна дистанція, спільнота, полілінгвістика, цілепокладання, агресія.

Лекція 5. Еволюція психіки та антропогенез.

(лекційне заняття – 2 години)

Мета: розкрити поняття психіки, елементарна сенсорна психіка та її особливості, перцептивна психіка. Описати стадії антропогенезу та особливості еволюції психіки людини. Висвітлити проблему походження свідомості, трудової діяльності та формування людської мови.

План лекції

1. Проблема походження свідомості. Елементарна сенсорна психіка. Нижчий рівень психічного розвитку. Вищий рівень розвитку елементарної сенсорної психіки. Рухова активність і елементарна просторова орієнтація. Перцептивна психіка. Нижчий рівень розвитку перцептивної психіки. Чуттєві уявлення. Вищий рівень розвитку перцептивної психіки. Психічне відображення на рівні перцептивної психіки.

2. Проблема походження трудової діяльності. Передтрудова предметна діяльність мавп. Стадії антропогенезу. Стадія австралопітеків здатних до діяльності за допомогою знарядь. Знаряддя тварин і знаряддя праці людей. Стадія хабілісів, здатних до трудової діяльності на умовно-рефлекторній основі.

3. Проблема зародження суспільних відносин і членороздільного мовлення. Мова тварин та членороздільне мовлення. Стадія пітекантропів і синантропів, здатних до використання звукових сигналів як регулятора зачаткових виробничих відносин. Стадія неандертальців, яким властиві розвиток мови як засобу обміну інформацією, формування логіко-понятійної форми відображення дійсності.

4. Початок стадії людини сучасного виду (кроманьонця), пов'язаної з вдосконаленням мови, розвитком предметної свідомості, родової спільності, привласнюючого господарства. Демонстраційне моделювання. Матеріальна культура та біологічні закономірності.

Ключові поняття: нервова система, сенсорна психіка, перцептивна психіка, мислення, трудова діяльність, звукові сигнали, мовлення, антропогенез, стадії антропогенезу, австралопітеки, хабіліси, пітекантропи, синантропи, неандертальці, кроманьонці, родова спільність, предметна свідомість.

Рекомендована література:

Основна:

1. Москалець В.П. Зоопсихологія і порівняльна психологія: підручник / В.П. Москалець – К.: «Центр учбової літератури», 2021. – 200с.
2. Легендзевич Г.Я. Порівняльна психологія та психофізіологія: навч. посібник / Г.Я. Легендзевич, Г.М. Закалик. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2021. – 220 с.
3. Доценко В.В. Зоопсихологія : навч. посіб. ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2019. 240 с.
4. Ільєнко М. М., Савелюк Н. М. Зоопсихологія з елементами порівняльної психології : навч. посіб. Київ : Ліра-К, 2017. 207 с.
5. Панчук Н. П. Порівняльна психологія: Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори», 2019. 206 с.
6. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції “Психологічно-оздоровчі можливості сучасного зоологічного парку” (23 листопада 2018 р., м. Київ) // Академічна студія: Щоквартальний наук. часопис СНТ “GAUDEAMUS” ПрАТ“ВНЗ “МАУП”. 2018. — № 3. — 162 с.
7. Коляденко Н. В. Зоопсихологія та порівняльна психологія: підручник /Н. В. Коляденко. — Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2019. — 508 с.
8. Фізіологія людини і тварин (фізіологія нервової, м'язової і сенсорних систем) : підручник : [для студ. вищ. навч. закл.] / М. Ю. Клевець, В. В. Манько, М. О. Гальків, та ін. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – с. 312

Інформаційне забезпечення

1. Наукова бібліотека ім. М.Максимовича www.library.univ.kiev.ua

2. Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія» <http://www.ukma.kiev.ua/ukmalib>
3. Національна бібліотека України <http://www.nbu.gov.ua/>
4. Національна Парламентська бібліотека України <http://www.nplu.kiev.ua/>